

## 4ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΜΕΞΙΚΟΥ, 7-12 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2005

Κωστής Χατζημιχάλης

Επειτα από τρία επιτυχημένα Συνέδρια στο Βανκούβερ του Καναδά, στη Σεούλ της Νότιας Κορέας και στην Bekéscsaba της Ουγγαρίας, το 4ο Διεθνές Συνέδριο Κριτικής Γεωγραφίας φιλοξενήθηκε στην Πόλη του Μεξικού, στο Μεξικό. Τα Συνέδρια Κριτικής Γεωγραφίας αποτελούν κάθε δύο χρόνια εναλλακτικές συναντήσεις για εκείνους/ες που δεν καλύπτονται από τις αντίστοιχες επίσημες και θεσμικές συναντήσεις του κλάδου, όπως π.χ. τα συνέδρια της Διεθνούς Γεωγραφικής Ένωσης, τα εθνικά συνέδρια των Αμερικανών, Άγγλων και Γάλλων γεωγράφων κ.ά. Η διεθνής ομάδα πρωτοβουλίας των συνεδρίων Κριτικής Γεωγραφίας (γιατί δεν έχουν κάποια άλλη θεσμική μορφή) έχει θέσει ως στόχους τη δημιουργία ενός φόρουμ κριτικού διαλόγου ως προς τη θεματολογία, με χαμηλό κόστος συμμετοχής, με ομοιόμορφη αντιμετώπιση καθιερωμένων επιστημόνων και νεαρών φοιτητών, με σεβασμό στις έμφυλες, εθνοτικές και γλωσσικές διαφορές και με πρόθεση τη δημιουργία ατμόσφαιρας αλληλεγγύης, χωρίς ανταγωνισμούς.

Στο 4ο Συνέδριο όλοι οι φιλόδοξοι αυτοί στόχοι δεν επιτεύχθηκαν, η συνολική όμως εντύπωση που έμεινε στην ελληνική ομάδα<sup>1</sup> ήταν πολύ θετική.

Οι χώροι συνεδριάσεων ήταν στο ιστορικό κέντρο της πόλης, δίπλα σχεδόν στον κεντρικό καθεδρικό ναό και στην περίφημη και τεράστια σε έκταση πλατεία Zocalo. Σε υψόμετρο σχεδόν 2000 μ., με θερμοκρασίες που έφταναν τους 25 βαθμούς το μεσημέρι αλλά έπεφταν στους 6 και 5 το βράδυ, η μητροπολιτική περιοχή της Πόλης του Μεξικού, με σχεδόν 30 εκατομμύρια κατοίκους, προσπαθεί να επιβιώσει. Η τεράστια σε έκταση αστική περιοχή αντιμετωπίζει έντονα προβλήματα υποδομών, μόλυνσης της ατμόσφαιρας, ανεργίας και φτώχειας, που έχουν επιδεινωθεί από τη νεοφιλελεύθερη πολιτική της τελευταίας δεκαετίας.

Μια σύντομη επαφή με τα δραματικά προβλήματα αστικοποίησης αποκτήσαμε κατά τη διάρκεια ημερήσιας εκδρομής που οργανώθηκε πριν από την έναρξη του συνεδρίου, στην περιοχή San Miguel Teotongo, νοτιοδυτικά και σε απόσταση περίπου 75 χμ. από το κέντρο, σε έναν συνεχή αστικό ιστό αυθαιρέτων όπου ήταν κυρίαρχη η εικόνα της ημιτελούς κατασκευής με τσιμεντόλιθους και ελάχιστο πράσινο. Πρόκειται για μια περιοχή με περίπου 200.000 κατοίκους, χαμηλών και

φτωχών εισοδημάτων, με υψηλά ποσοστά ανεργίας και με πολλούς μετανάστες στις ΗΠΑ. Η περιοχή καταλήφθηκε οργανωμένα από ακτήμονες στη δεκαετία του 1960. Οι πρώτες κατοικίες ήταν πρόχειρες, χωρίς καμία υποδομή, και οι οικιστές αυτοοργανώθηκαν για να αντιμετωπίσουν συλλογικά τις ανάγκες τους. Οι δεκάδες επιτροπές γειτονιάς που δημιουργήθηκαν ανέπτυξαν ισχυρά τοπικά κοινωνικά δίκτυα, τα οποία απαίτησαν από τις αρχές νομιμοποίηση των κατοικιών και κατασκευή υποδομών. Οι τοπικές επιτροπές που μας υποδέχτηκαν και μας ξενάγησαν μας έδειξαν με υπερηφάνεια για τους αγώνες τους παιδικούς σταθμούς, κέντρα εναλλακτικής ιατρικής, νοσοκομείο και μαιευτήριο, πολιτιστικό κέντρο για τη νεολαία και ένα οικολογικό πάρκο. Οι εγκαταστάσεις αυτές ήταν απλές και φτηνές, έδιναν όμως λύσεις σε βασικά κοινωνικά προβλήματα και ολοκληρώθηκαν έπειτα από αγώνες 20 και 30 ετών για τη διαφύλαξη της δημόσιας γης και πιέσεις προς τις κυβερνήσεις και τη μητροπολιτική διοίκηση.

Η έναρξη του συνεδρίου έγινε σε έναν εντελώς διαφορετικό χώρο: στο αίθριο του εντυπωσιακού Μουσείου Franz Mayer, ενός κτηρίου της αποικιακής περιόδου, με την ομιλία του γνωστού γεωγράφου David Harvey. Ο Harvey αναφέρθηκε στην καθιέρωση του νεοφιλελεύ-

1. Συμμετείχαν με ανακοινώσεις οι Ντίνα Βαίου (ΕΜΠ), Γιώργος Μαργελάκης (υποψ. Διδ. ΕΜΠ), Σταύρος Σταυρίδης (ΕΜΠ), Μαρία Χαϊδοπούλου-Βρυχεία (υποψ. Διδ. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο), Σαλώμη Χατζηβασιλείου (υποψ. Διδ. ΕΜΠ), Κωστής Χατζημιχάλης (Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο).

θερισμού σε παγκόσμια κλίμακα, στη σύνδεσή του με τους πολέμους στο Αφγανιστάν και Ιράκ και τον Νέο Ιμπεριαλισμό.<sup>2</sup> Ανέλυσε την τρομερή σε μέγεθος ανακατανομή του πλούτου ταξικά και γεωγραφικά, χρησιμοποιώντας την έννοια «συσσώρευση διά της υφαρπαγής» (accumulation by dispossession), δηλαδή της βίαιης αφαίρεσης πόρων και δυνατοτήτων πρόσβασης σε μέγχι σήμερα δημόσια αγαθά όπως το νερό, ο δημόσιος χώρος της πόλης, η δημόσια υγεία και εκπαίδευση κ.ά. Αναφέρθηκε στις διάφορες «γεωγραφίες αντίστασης» σε πολλές περιοχές του πλανήτη, αναζητώντας συγχρόνως κάποια οργανωτική συγκρότηση.

Το κυρίως συνέδριο ήταν οργανωμένο σε θεματικές ενότητες με παράλληλες συνεδρίες. Συμμετείχαν 360 άτομα από 45 χώρες και παρουσιάστηκαν 244 ανακοινώσεις. Οι θεματικές ενότητες ήταν οι παρακάτω:

(1) *Παγκοσμιοποίηση, μετανάστευση και πόλωση*. Στην ενότητα αυτήν έγιναν 4 παράλληλες συνεδρίες με επιμέρους θέματα την οικονομική παγκοσμιοποίηση και τις νέες οικονομικές γεωγραφίες, τα νέα τοπία περιθωριοποίησης και τις νέες ανισότητες που προκύπτουν από τα παγκόσμια μεταναστευτικά ρεύματα.

(2) *Γεωγραφίες των πολιτών / Αντιστάσεις και κινήματα σχετικά με το χώρο*. Η ενότητα αυτή συγκέντρωσε τις περισσότερες συνεδρίες, συνολικά δώδεκα. Μεταξύ αυτών ήταν: Κόμβοι, δίκτυα και ο ρόλος των μέσων ενημέρωσης για τους ακτιβιστές, Γεωγραφίες επιβίωσης, «Να

κινήσουμε τα βουνά»: το τέλος της γεωγραφικής σκέψης, Περισσότερος ή λιγότερος δημόσιος χώρος, Καταλήψεις και συγκεκριμένα κοινωνικά κινήματα, Αυτοκρατορία ή Κεφάλαιο: διεθνής μετανάστευση και νεοεθνικισμοί, Ακτιβισμός και τέχνη, Επανάχρηση του αστικού δημόσιου χώρου, Έλεγχος και αποκλεισμός από το δημόσιο χώρο, Αλλαγές στις συνθήκες ιδιοκτησίας, Ριζοσπαστικές ιστορικές γεωγραφίες, και Γεωγραφίες εργατικών κινητοποιήσεων.

(3) *Στη θεματική ενότητα Γεωγραφίες της φύσης και της προστασίας του περιβάλλοντος* υπήρχαν 9 παράλληλες συνεδρίες: Η φύση στην πόλη και περιβαλλοντική δικαιοσύνη, Κοινωνική φύση και υποκειμενικότητα, Επιστήμη και κοινωνική κατασκευή της φύσης, Περιβαλλοντική δικαιοσύνη και αυτόχθονη αυτονομία, Προστασία περιοχών 1 και 2, Αποικιοκρατία και ρατσισμός, Αλλαγές στις περιβαλλοντικές πολιτικές στη ΒΑ Ασία, Προσεγγίζοντας θεωρητικά τον περιαστικό χώρο (exurbia): προβλήματα κοινωνικά, περιβαλλοντικά και διαχείρισης φυσικών διαθέσιμων.

(4) *Πολιτική γεωγραφία: Κράτος, εξουσία και αναδιοργάνωση των εθνικών εδαφών*. Στην ενότητα αυτή υπήρχαν 5 συνεδρίες: Διηγήσεις περί γεωπολιτικής ισχύος I: η κατασκευή της κλίμακας, Διηγήσεις περί γεωπολιτικής ισχύος II: η κατασκευή της διαφοράς, Καπιταλισμός, περιφερειακά μπλοκ και εθνικά κράτη, Παγκόσμιο κεφάλαιο και η επαναφορά του περιβαλλοντισμού της αστικής τάξης, Γεωπολιτικές οικονομίες και αυτοκρατορικές στρατιωτικές επεμβάσεις.

(5) *Φύλο, διαφορά, χώρος*, με τις εξής 8 παράλληλες συνεδρίες: Γυναίκες και βία, Φύλο και χώρος I, II, III, Διαφορά και εργασία, Queer

space,<sup>3</sup> Προβλήματα κατασκευής της φυλής, Θέματα σύγχρονου φεμινισμού.

(6) *Γεωγραφικές έννοιες σε δράση: κριτικές προσεγγίσεις και ιστορίες*. Στην ενότητα αυτή υπήρχαν 5 παράλληλες συνεδρίες: Μετασυγκρουσιακές χωρικότητες, Γεωγραφικές έννοιες σε δράση, Επαναδιατυπώνοντας τη γεωγραφική σκέψη, Πειραματιζόμενοι με την κριτική διδασκαλία, Η γεωπολιτική της ακαδημαϊκής κοινότητας.

(7) *Η ενότητα Θέματα αστικής ανάπτυξης και ανάπτυξης της υπαίθρου* είχε 6 παράλληλες συνεδρίες: Gentrification, Νέα «αστικότητα» και νέα «αγροτικότητα», Κριτική πολιτισμική και πολιτική οικονομία της γης, Ο Νέος Ιμπεριαλισμός στην αστική ανάπτυξη και στην ανάπτυξη της υπαίθρου, Νεοφιλελεύθερη και νεοσυντηρητική κοινωνική γεωγραφία, Συμμετοχή και διακινβέρνηση.

Υπήρχαν προγραμματισμένες και 4 ειδικές ενότητες: (8) *100η επέτειος για τον E. Reclus: Αναρχισμός και Γεωγραφία*, (9) *Κριτική γεωγραφία και η συμβολή του L. Trotsky*, (10) *Κριτική γεωγραφία στην Ιβηρική Χερσόνησο και στη Λατινική Αμερική*, και (11) *Χάρτες και δημοκρατία*. Οι ενότητες αυτές είχαν από 1 έως 3 παράλληλες συνεδρίες. Τέλος, έγιναν ad hoc τρεις επιπλέον συνεδρίες: ανοικτά ερωτήματα από τους

3. Ο όρος queer χρησιμοποιείται στα αγγλικά (από ετεροφυλόφιλους) ως προσβλητικός, υποτιμητικός και απαξιωτικός χαρακτηρισμός για άνδρες και γυναίκες ομοφυλόφιλους. Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 οι ίδιοι οι ομοφυλόφιλοι, καθώς και άλλα άτομα ένα μεγάλο με κάθε είδους «αποκλίνουσες» σεξουαλικές προτιμήσεις, οικειοποιήθηκαν τον όρο και άρχισαν να τον χρησιμοποιούν ως αυτοχαρακτηρισμό. Ο όρος υιοθετήθηκε και από ένα μεγάλο μέρος των κινημάτων και των σπουδών της σεξουαλικότητας. Η θετική ανασηματοδότηση του όρου queer σηματοδοτεί μια χειρονομία ενεργητικής αντίστασης και καταφατικής δήλωσης της διαφορετικότητας από οτιδήποτε αυτοπροσδιορίζεται ως «κανονικό».

2. Βλ. το σχετικό βιβλίο του D. Harvey (2003), *The New Imperialism*, Oxford University Press, και τη μετάφραση στα ελληνικά τμήματός του 2ου κεφαλαίου στις *Γεωγραφίες*, 8: 3-6.

φοιτητές προς τους D. Harvey, D. Mitchell και K. Simonsen, για την εναλλακτική διδασκαλία περί παγκοσμιοποίησης και περί της κυριαρχίας της αγγλικής γλώσσας στις επιστημονικές συναντήσεις, δημοσιεύσεις κ.λπ. Το συνέδριο έκλεισε με μια μεγάλη σε ολομέλεια συνεδρίαση όπου έγιναν ορισμένες σύντομες παρουσιάσεις του περιεχομένου των επιμέρους συνεδριάσεων, τέθηκαν θέματα για τις επόμενες συναντήσεις και έγιναν προτάσεις για καλύτερη οργάνωση αυτών των συναντήσεων.

Δεδομένου του μεγάλου αριθμού των ανακοινώσεων και των παράλληλων συνεδριάσεων, είναι πρακτικά αδύνατο και επικίνδυνο υποκειμενικό να παρουσιάσω κάποιες συγκεκριμένες ανακοινώσεις και γι' αυτό θα περιοριστώ μόνο σε γενικές διαπιστώσεις. Στα συνέδρια Κριτικής Γεωγραφίας δεν παρουσιάζονται «τυπικές εργασίες-paper» ούτε τυπώνονται πρακτικά στα οποία κατοχυρώνεται η δημοσίευση των συμμετεχόντων. Οι παρουσιάσεις διαρκούν 5-10 λεπτά, η έμφαση δίνεται στη συζήτηση και οι συμμετέχοντες/ουσες κερδίζουν μόνο σε γνώσεις και σε επαφές με ένα πραγματικά διεθνές κοινό που συμεριζείται μια κριτική/ριζοσπαστική/αριστερή/φεμινιστική/περιβαλλοντική προσέγγιση και που δεν του αρέσει ο κόσμος όπως είναι σήμερα, ούτε όπως τον προγραμματίζει ο υπαρκτός νεοφιλελευθερισμός.

Οι θεματικές περιοχές και οι τίτλοι των συνεδριάσεων αποτυπώνουν σε ικανοποιητικό βαθμό και το περιεχόμενο των ανακοινώσεων. Δεν υπήρχαν τεχνοκρατικές ανακοινώσεις, ενώ, αντιθέτως, ήταν πολύ διαδεδομένη η χρήση των νέων τεχνικών της γεωγραφίας, όπως τα

ΓΣΠ, οι δορυφορικές εικόνες κ.ά., ενταγμένων όμως σε ένα κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο που βασιζόταν στην ερμηνεία των χωροκοινωνικών δεδομένων και όχι στην απλή καταγραφή και απεικόνισή τους. Απουσίαζαν επίσης θετικιστικές προσεγγίσεις, ενώ παράλληλα υπήρχαν και ανακοινώσεις που χρησιμοποιούσαν εναλλακτικές ποσοτικές μεθόδους. Από την άλλη πλευρά, αρκετές ανακοινώσεις ήταν συνθηματολογικές και είχαν υπερτονισμένη την κριτική στο νεοφιλελευθερισμό ή βασιζόνταν σε έναν υπερβάλλοντα βολονταρισμό. Προσωπικά προτιμώ αυτά τα τελευταία «λάθη» από τη σιγουριά ότι όλα τα προβλήματα τα λύνει η αγορά.

Οι γλώσσες ήταν τρεις: αγγλικά, ισπανικά και γαλλικά. Μόνο σε δύο αίθουσες υπήρχε ταυτόχρονη μετάφραση. Στις υπόλοιπες συνεδρίες υπήρχαν εθελοντές που έκαναν περίληψη στην άλλη γλώσσα. Παρά τα τεχνικά προβλήματα, δεν υπήρξε το φαινόμενο της Βαβέλ γιατί ήταν κυρίαρχη η καλή διάθεση να καταλάβεις τι λέει ο/η άλλος/η. Ωστόσο αναπτύχθηκε σε πολλές συνεδρίες ο προβληματισμός γύρω από την κυριαρχία της αγγλικής γλώσσας, η οποία επιβάλλει όχι μόνο τις γνωστές άμεσες δεσμεύσεις για διεθνείς δημοσιεύσεις κυρίως στα αγγλικά, αλλά και, έμμεσα πλην έντονα, μέσω της αγγλικής γλώσσας επιβάλλει τις κυρίαρχες γεωγραφικές έννοιες και τις κατευθύνσεις επιστημονικής έρευνας. Στο συνέδριο αυτό συζητήθηκε η διάδοση της πληροφορίας μέσω των εναλλακτικών γεωγραφικών περιοδικών που υπάρχουν σε άλλες γλώσσες και οι δυνατότητες που υπάρχουν για δημοσιεύσεις εκτός της αγγλικής. Ορισμένες ανα-

κοινώσεις και το πλήρες πρόγραμμα υπάρχουν στο δικτυακό τόπο [www.4thiccg.org](http://www.4thiccg.org), και επικοινωνία μπορεί να γίνει στη διεύθυνση [icggml@econgeog.misc.hit-u.ac.jp](mailto:icggml@econgeog.misc.hit-u.ac.jp).

Άφησα για το τέλος κάποιες παρατηρήσεις για τους φοιτητές που συμμετείχαν από τη Λατινική Αμερική, κυρίως Μεξικανούς, αλλά και Κολομβιανούς, Βραζιλιάνους, λίγους Αργεντινούς και Περουβιανούς. Είχαν μια πολυπληθή και συνεχή παρουσία, μια εξαιρετική επιστημονική συγκρότηση, πάθος για αυτό που έκαναν και μια κοινωνική-πολιτική εγρήγορση που σε εντυπωσίαζε. Θα μου πείτε ότι η θεματολογία του συνεδρίου ήταν πρόσφορη και το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον επηρεάζει παρόμοιες συμπεριφορές. Οι συζητήσεις όμως με συναδέλφους πανεπιστημιακούς μού ανέδειξαν και μια άλλη διάσταση: το χαρακτήρα και το περιεχόμενο της εκπαίδευσης. Η διδασκαλία π.χ. της οικονομικής γεωγραφίας, της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης, το ενδιαφέρον για το περιβάλλον και τα άλλα γεωγραφικά αντικείμενα έχουν πάντα μια άμεση αναφορά με την κοινωνική συγκυρία, τα προγράμματα σπουδών και οι ασκήσεις αναφέρονται σε υπαρκτά προβλήματα και θέτουν τους φοιτητές και τις φοιτήτριες μπροστά όχι μόνο σε «τεχνικά» προβλήματα αλλά και απέναντι στο μείζον ερώτημα κάθε επιστήμονα: γιατί και για ποιον κάνω την έρευνά μου, ποιος κερδίζει και ποιος χάνει από τις συγκεκριμένες προτάσεις κ.ο.κ. Γι' αυτό ίσως και τα ερωτήματα που έθεταν οι φοιτητές/ριες ήταν τόσο ευθύβολα, και γι' αυτό ξήλεψα την ακαδημαϊκή ζωντάνια που συντηρούσαν.